

УДК 332.14:338.439.02(043)

Зибарева О.В.*доктор економічних наук, доцент,
Буковинський державний фінансово-економічний університет***Катана А.В.***кандидат економічних наук,
Чернівецький торговельно-економічний інститут
Київського національного торговельно-економічного університету***Петрацак О.О.***кандидат економічних наук,
Буковинський державний фінансово-економічний університет*

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНИЙ МЕХАНІЗМ РОЗВИТКУ ПРОДОВОЛЬЧОГО РИНКУ РЕГІОНУ

ORGANIZATIONAL AND ECONOMIC MECHANISM OF THE FOOD MARKET REGULATION IN THE REGION

АНОТАЦІЯ

У статті уточнено поняття «організаційно-економічний механізм регулювання продовольчого ринку». Обґрунтовано складові системи інструментів регулювання продовольчого ринку регіону. Запропоновано «блок-схему» організаційно-економічного механізму державного регулювання розвитку продовольчого ринку регіону. Визначено комплекс пріоритетних заходів регулювання за напрямками щодо стимулювання пропозиції і попиту, регулювання цін, розвитку конкуренції на ринку, сприяння розвитку інфраструктури.

Ключові слова: ринок, організаційно-економічний механізм, продовольчий ринок регіону, регулювання продовольчого ринку.

АННОТАЦИЯ

В статье уточнено понятие «организационно-экономический механизм регулирования продовольственного рынка». Обоснованы составляющие системы инструментов регулирования продовольственного рынка региона. Предложена «блок-схема» организационно-экономического механизма государственного регулирования развития продовольственного рынка региона. Определен комплекс приоритетных мер регулирования по направлениям по стимулированию предложения и спроса, регулирования цен, развития конкуренции на рынке, содействия развитию инфраструктуры.

Ключевые слова: рынок, организационно-экономический механизм, продовольственный рынок региона, регулирование продовольственного рынка.

ANNOTATION

The concept of the «organizational and economic mechanism of the food market regulation» is clarified in the article. The components of the regulating instruments' system of the region's food market are justified. The «block-scheme» of organizational and economic mechanism of state's regulation of the food market development is suggested. The complex of priority measures for the regulation by directions of supply and demand stimulation, price control, development of market competition, and promotion of infrastructure development are identified.

Keywords: market, organizational and economic mechanism, region's food market, food market regulation.

Постановка проблеми. Для вирішення проблеми забезпечення населення регіону продовольством і найбільш повного задоволення його платоспроможного попиту необхідно формування як науковообґрунтованої національної політики, спрямованої на розвиток продовольчого ринку, так і регіональної

продовольчої політики, побудованої з урахуванням регіональних особливостей виробництва і споживання продуктів харчування.

Наука і практика довели, що регіональний продовольчий ринок повинен формуватися на основі прогнозованих і керованих, а не стихійних процесів, не на випадкових зв'язках, а на прогнозованих і запланованих відносинах між його учасниками. Тому особливої актуальності набувають теоретичне осмислення і практичне вирішення завдання удосконалення організаційно-економічних засад розвитку продовольчого ринку регіону, побудови механізму формування та розвитку відносин між суб'єктами ринку, визначення ролі державних і регіональних органів управління, інших суб'єктів у організаційно-економічному механізмі регулювання продовольчого ринку, виявлення факторів, що визначають вибір тієї чи іншої форми взаємодії між суб'єктами. В результаті це сприятиме скороченню виробничих і невиробничих витрат усіх суб'єктів ринку, забезпечить формування стабільного антикризового середовища їх діяльності, збалансування кількісних показників кон'юнктури продовольчого ринку: пропозиції (обсягів виробництва), попиту (купівельної спроможності), стабілізує динаміку цінних показників на товари.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми ринку та його регулювання розглядалися вітчизняними та зарубіжними вченими в різних аспектах: дослідження проблем ринкової рівноваги, конкуренції, обміну, добробуту, державного регулювання, проблем регіональних і галузевих ринків і, зокрема, регіонального продовольчого ринку, що розкрито в роботах О.В. Березіна, В.М. Бондаренка, Б.В. Буркинського, О.І. Гойчук, В.М. Геєця, З.В. Герасимчук, С.М. Головатюка, Н.В. Незнамова, О.Г. Чарикової та ін. Разом з тим аналіз показує, що сьогодні необхідно

удосконалити та уніфікувати організаційно-економічні засади розвитку продовольчого ринку регіону, розробити більш досконалий організаційно-економічний механізм регулювання продовольчого ринку на основі комплексного підходу до вирішення завдань виробництва і реалізації сільськогосподарської сировини та продовольства.

Мета статті полягає в уточненні поняття «організаційно-економічний механізм регулювання продовольчого ринку», уточненні складових системи інструментів регулювання продовольчого ринку регіону, обґрунтуванні «блок-схеми» організаційно-економічного механізму державного регулювання розвитку продовольчого ринку регіону.

Виклад основного матеріалу дослідження. Одним з основних завдань продовольчого ринку в сучасних умовах є задоволення населення в продуктах харчування за прийнятними цінами зарахунок власного виробництва. Дану життєво важливу функцію здійснює сільське господарство, яке нині за низкою об'єктивних і суб'єктивних причин виявилось в несприятливих умовах. Розглядаючи організаційно-економічний механізм як систему управління, слід розуміти під цією категорією не тільки сукупність форм, методів, принципів, видів і функцій управління, а й апарат управління. Сюди додатково включаються люди і організаційний фактор, що виконує функції управління. Організаційно-економічний механізм охоплює широкий комплекс важелів, таких як ціноутворення, фінансово-кредитна система, оподаткування і т. д. При цьому він не є застиглою системою, він змінюється, вдосконалюється залежно від зміни соціально-економічних відносин.

Аналіз наукових праць [1; 2; 7] дозволяє стверджувати, що організаційно-економічний механізм продовольчого ринку – це динамічна цілісна система раціонального формування і розподілу економічних ресурсів, що забезпечує оптимальну взаємодію виробників і споживачів з приводу встановлення обсягів і структури виробництва продуктів харчування. Він повинен забезпечувати оптимальні умови для максимального використання потенціалу виробництва з метою отримання найбільш високих результатів при мінімальних витратах трудових, матеріальних і фінансових ресурсів.

Формування і регулювання продовольчого ринку являє собою цілеспрямований розвиток системи збуту сільськогосподарської продукції, розробки ринкової стратегії, політики цін, податків, попиту, пропозиції та ряду інших пов'язаних з цим регуляторів економічного механізму. Він включає в себе взаємопов'язану систему інфраструктурних формувань, що складаються з внутрішньорегіональних, регіональних та міжрегіональних продовольчих ринків.

Виходячи з особливостей сільськогосподарського виробництва та розвитку продо-

вольчого ринку, економічний механізм необхідно розглядати як динамічну систему, що постійно розвивається, засновану на поєднанні державного регулювання та саморегулювання відносин у процесі обміну, розподілу і споживання сільськогосподарської продукції. У процесі розвитку цього механізму поступово буде змінюватися співвідношення між державним регулюванням і адаптацією (саморегулюванням) товаровиробників до умов ринку зі зростанням ролі державного регулювання.

Його складовими ланками є управління, планування, ціноутворення та фінансово-кредитні інструменти, заходи стимулювання праці для досягнення певних результатів. Тому організаційно-економічний механізм регулювання слід розглядати як спосіб взаємодії всіх структур інтегрованої системи в продовольчій ланцюг регіону з властивими йому формами і методами впливу на збільшення сільгосппродуктів. Основні завдання, які повинні бути вирішені в процесі формування організаційно-економічного механізму регулювання продовольчого ринку: подолання диспаритету цін і створення умов, адекватних сталому та ефективному веденню сільського господарства як основи розвитку продовольчого ринку; усунення диспропорцій та створення раціональної структури; забезпечення безумовного пріоритету споживачів; чітке та стабільне функціонування продовольчого ланцюга регіону; розвиток міжрегіональних продовольчих зв'язків.

Таким чином, на наш погляд, організаційно-економічний механізм регулювання продовольчого ринку необхідно визначати як динамічну, збалансовану систему організації цілеспрямованого впливу держави на діяльність господарських суб'єктів ринкової економіки, для раціонального формування і розподілу економічних ресурсів, що забезпечує оптимальну взаємодію виробників і споживачів з приводу встановлення обсягів і структури виробництва сільськогосподарської сировини і продовольства. Він повинен являти собою сукупність організаційно-економічних та нормативно-правових регламентацій, забезпечити ефективне і цілеспрямоване просування сільськогосподарської продукції від товаровиробників до споживачів за допомогою раціонального формування централізованих фондів сільськогосподарської сировини і продовольства, а також оптової та роздрібною торгівлі. Діяльність суб'єктів ринку повинна ґрунтуватися на взаємній зацікавленості виробника, оптового і роздрібного торговців, а також споживача в підвищенні ефективності виробництва в господарюючих формуваннях агропромислового комплексу, задоволенні поточного й потенційного споживчого попиту на найважливіші продукти харчування.

Організаційно-економічний механізм має складну структуру. Його основними

блоками є: попит, пропозиція, фінансово-кредитна, податкова, цінова системи, міжгалузеві відносини, структура, методи і форми управління і т. д. Все різноманіття заходів представлено в таблиці 1, де вони систематизовані за напрямками впливу.

В умовах обмежених фінансових можливостей регіонів розвиток продовольчого ринку можна здійснювати лише при досить активному його регулюванні, що забезпечить баланс довгострокових інтересів усіх суб'єктів ринку. Всі заходи повинні бути спрямовані на ліквідацію чинників, що перешкоджають формуванню та розвитку продовольчого ринку, тобто на: ліквідацію диспаритету цін на сільськогосподарську і промислову продукцію; відновлення зруйнованих міжгалузевих і господарських зв'язків; збільшення виробництва сільгосппродукції за рахунок вдосконалення економічного механізму; збільшення матеріальних стимулів зростання продуктивності праці всередині сільгоспідприємств; налагодження інформаційних зв'язків всередині регіонів і між ними і т. д. Використовуючи

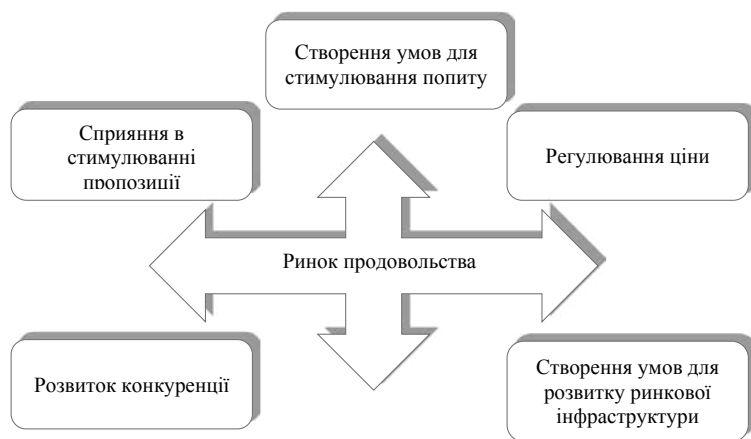

Рис. 1. Механізм забезпечення комплексності регулювання продовольчого ринку

Джерело: складено авторами

обмежені фінансові ресурси регіонів, їх слід направляти в першу чергу на ті заходи, які будуть стимулювати дію ринкових механізмів в потрібному для сільгосптоваровиробника руслі.

На сучасному етапі розвитку не забезпечується комплексність процесів регулювання, спрямована на формування конкурентоспроможних структур, що в умовах постійно мінливої економічної ситуації є вирішальним фактором успішного функціонування як ринку продовольства в цілому, так і господарюючих суб'єктів зокрема. Під комплексним регулюванням регіонального ринку сільськогосподарської сировини і продовольства в роботі розуміється вплив на сукупність взаємодіючих компонентів, які визначають розвиток даного ринку і включають в себе попит, пропозицію, ціну і конкуренцію. На підставі даного визначення розроблений єдиний механізм впливу на вагу елементів ринку продовольства (рис. 1).

Організаційно-економічний механізм регулювання продовольчого ринку представлений у вигляді системи, що складається з взаємозв'язаних і взаємообумовлених підсистем (блоків). Кожна з цих підсистем виконує певні функції за допомогою конкретних заходів та інструментів. Ефективність і узгодженість їх функціонування в кінцевому рахунку визначає і ефективність, і дієвість економічного механізму в цілому (рис. 2).

Важливим моментом є поєднання державного регулювання з саморегулюванням продовольчого ринку.

Перший напрямок включає в себе два заходи. Однією з загальних проблем для регіонів є вкрай складне становище в тваринництві, що проявляється у зменшенні поголів'я худоби. При цьому м'ясо та м'ясні продукти є одним з основних джерел повноцінного білка, вкрай необхідного для нормального функціонування

Таблиця 1

Система інструментів регулювання продовольчого ринку

Організаційно-економічний механізм продовольчого ринку		
Інструменти		
Регулювання попиту	Регулювання пропозиції	Заходи організаційного та інфраструктурного характеру
стимулювання доходів населення; компенсація частки витрат населення; управління попитом спецспоживачів і формування державних резервів; закупівельні інтервенції; регулювання цін (встановлення гарантованих, захисних заставних цін); інформаційна пропаганда вітчизняного продовольства	субсидії та субвенції сільгосптоваровиробникам; компенсація частини витрат на ПММ; пільгове середньо- і довгострокове кредитування; пільгове оподаткування; регулювання сільськогосподарського страхування; лізинг техніки; програмно-цільове управління; збутова кооперація; товарні інтервенції; квотування сільськогосподарського виробництва	біржова торгівля; розвиток торгівлі переуступає складськими розписками; регулювання транспортних тарифів; субсидування зберігання; розвиток інфраструктури оптової та роздрібно торгівлі; ліцензування організації; оптової та роздрібно торгівлі; інформаційне забезпечення продовольчих ринків

Джерело: складено автором А.В. Катаню

організму людини. Його дефіцит призводить до порушення обміну речовин, розвитку багатьох захворювань і скорочення тривалості життя населення.

Важливим аспектом у цьому блоці є застосування програмно-цільового підходу, що дозволяє уникнути безконтрольного та безсистемного використання фінансових і матеріальних ресурсів. Розробка відомчих цільових програм вирішує цілий комплекс

питань в системі взаємовідносин держави і товаровиробників на принципах поєднання взаємних інтересів.

Застосування їх дозволить на основі створення спеціальних фондів, що акумулюють кошти з державного і регіональних бюджетів та інших джерел, використовувати їх для цільового фінансування тих видів продовольства, які в даний момент більш за все необхідні в регіоні, й тільки під ті заходи, обов'язкове виконання

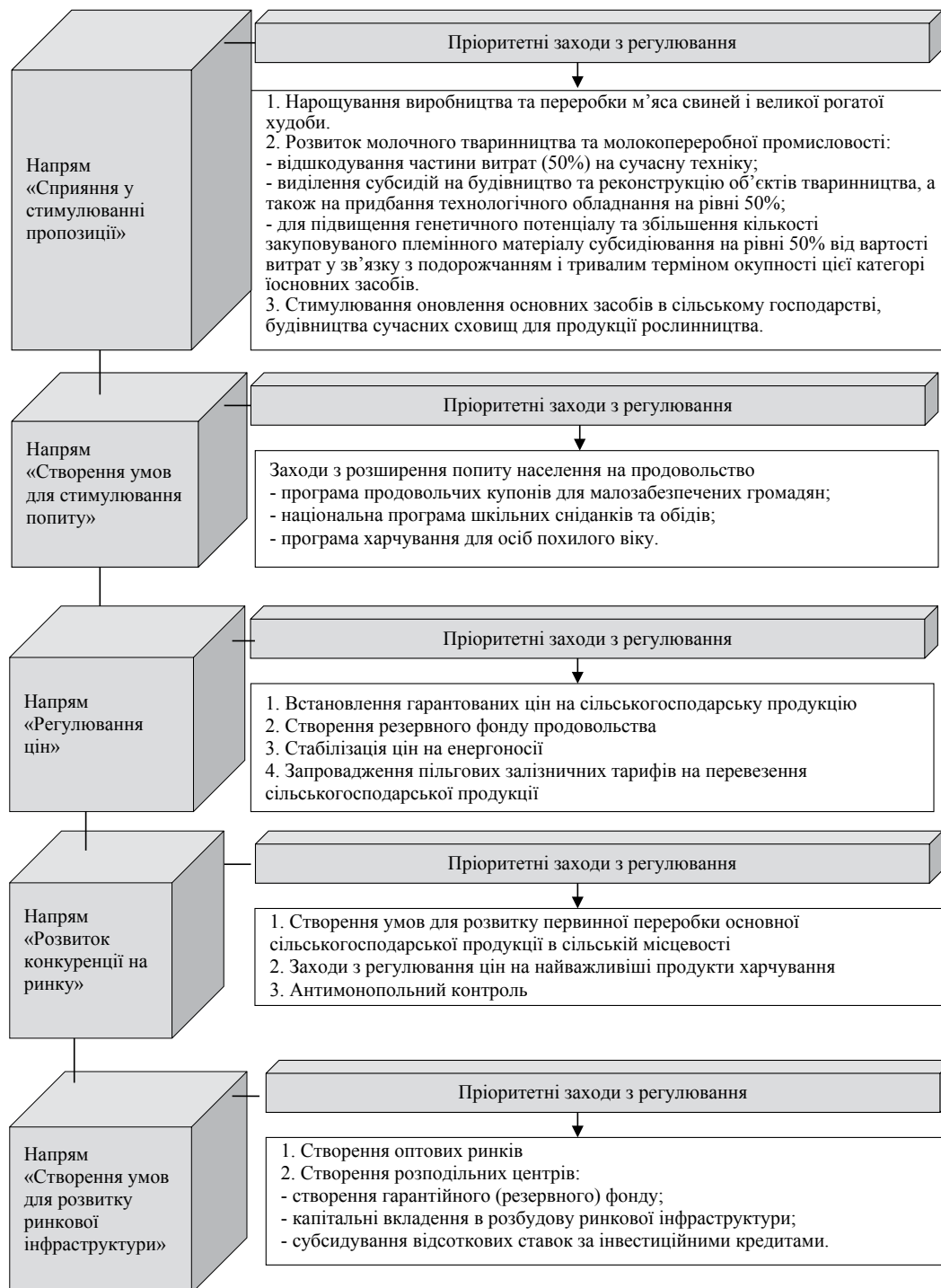

Рис. 2. Блок-схема організаційно-економічного механізму державного регулювання розвитку продовольчого ринку регіону

Джерело: складено авторами

яких прямо направлено на досягнення поставленої мети, перейти до диференційованої підтримки тих товаровиробників, де фінансові та матеріальні ресурси можуть дати найбільшу віддачу.

Перший захід – це нарощування виробництва та переробки м'яса свиней і великої рогатої худоби. Заходи цього напрямку повинні бути націлені на: створення умов для стійкого й ефективного виробництва продукції тваринництва на території краю, насичення продовольчого ринку якісною м'ясною продукцією вітчизняних виробників не менше 80%, отримання конкурентоспроможної продукції тваринництва, завантаження виробничих потужностей переробних організацій.

Інший захід – це розвиток молочного тваринництва та молокопереробної промисловості. Мова йде про те, щоб створити умови для ефективного розвитку молочного тваринництва, зберегти, а також збільшити поголів'я високопродуктивної худоби, збільшити обсяги виробництва високоякісної продукції для переробних організацій, наситити ринок якісною молочною продукцією, задовольнити потреби населення в продуктах тваринництва за рахунок власного виробництва. Це сприятиме вдосконаленню розміщення та підвищенню концентрації виробництва окремих видів м'ясомолочних продуктів в найбільш сприятливих природно-кліматичних районах, формуванню великих спеціалізованих товарних зон, зниженню витрат, раціональному використанню природного та економічного потенціалу. Реалізація цих програм дозволить підвищити рівень споживання продовольства усіма групами населення, раціоналізувати структуру харчування. Ці програми по тимчасовому періоду можуть бути середньострокові (3–5 років).

Другий напрямок включає в себе заходи по розширенню попиту населення на продовольство. Ринок не в змозі швидко підняти занижений рівень попиту до суспільно необхідного через низький рівень реальних доходів населення. Потрібно створити умови для того, щоб ринковий механізм міг це зробити. Необхідно «допомогти» ринку підняти попит і зрівноважити його з пропозицією.

Першочергова підтримка державою споживачів продовольства в ринкових сегментах з найменшими доходами повинна бути пріоритетним напрямом регіональної державної політики. Таке регулювання продовольчого ринку дозволяє одночасно вирішувати проблеми як економічного, так і соціального характеру. Позитивні ефекти введення продовольчих талонів: забезпечення доступу малозабезпечених верств громадян до продуктів харчування; підтримка вітчизняних сільгосптоваровиробників; державне стимулювання попиту на сільгосппродукцію, розширення збуту продукції на внутрішньому

ринку і збільшення виробництва вітчизняних продуктів харчування; підвищення життєвого рівня населення як країни, так і суб'єктів регіонів; вирішення проблеми продовольчої безпеки.

Третій напрямок включає в себе чотири заходи. Основою державного регулювання ринку сільськогосподарської сировини і продовольства є активна цінова політика.

Перший захід – встановлення гарантованих цін на сільськогосподарську продукцію. Другий захід – це створення резервного фонду продовольства в регіоні. Крім того, пропонується використовувати резервний і страховий фонди для проведення товарних заставних операцій за мінімальними гарантованими цінами, які мають такі переваги у використанні:

- по-перше, гарантована ціна повинна забезпечувати виробникам мінімальний (близький до собівартості) рівень рентабельності при реалізації зерна;

- по-друге, при підписанні опціонного контракту з регіональною владою виробник отримує можливість взяти кредит під заставу цього інструменту;

- по-третє, у сільгоспвиробника є вибір: поставити зерно державі за мінімальною ціною або знайти більш привабливий варіант на ринку.

Третій захід – стабілізація цін на енергоносії. Постійне виникнення диспаритету цін є однією з головних перешкод для дії ринкових механізмів. У трансформаційний період індекс цін на промислово продукцію та послуги зростає швидше, ніж на сільськогосподарську. Через ціновий диспаритет сільські товаровиробники щорічно недоотримують за продану сільськогосподарську продукцію. Тому повинна бути справедлива і скоординована державна і регіональна тарифна політика щодо цін на енергоносії.

Четвертий захід – введення пільгових залізничних тарифів на перевезення сільськогосподарської продукції. Існуюча політика в галузі вантажних тарифів має ряд недоліків. В даний час перевезення зерна та зернопродуктів відноситься до другого тарифного класу. У той же час до вантажів першого тарифного класу віднесені сировинні і масові вантажі, такі як вугілля, руда, флюси, цемент.

Перевезення зерна як соціально значимого вантажу з другого тарифного класу перевезень в перший призведе до зниження залізничних тарифів у середньому на 30%, при дальності перевезень понад 5000 км – на 45%. Для того щоб невідбулося зниження рентабельності вантажних залізничних перевезень у зв'язку з переведенням зерна та зерно-продуктів з другого тарифного класу в перший, пропонуємо підвищити транспортні тарифи вантажів першого класу за рахунок різниці, що виникла, по зерну та зернопродуктам. Це дозволить раціоналізувати схему перевезення зерна,

розширити сферу товарообміну і розподілу праці, вирішити проблему стабільного постачання населення зернопродуктами, знизити роздрібні ціни на хлібобулочні вироби.

Четвертий напрямок – це стимулювання конкуренції між суб'єктами ринку. Пакет заходів цього напрямку включає чотири заходи.

Перший захід – створення умов для розвитку первинної переробки основної сільськогосподарської продукції в сільській місцевості. Заходи цього напрямку націлені на:

- створення умов суб'єктам агропромислового комплексу для інвестування в модернізацію і технічне переозброєння виробництва з використанням нових високопродуктивних та ресурсозберігаючих технологій;

- створення умов для розвитку сільськогосподарської закупівельно-збутової кооперації та малих форм господарювання на селі;

- створення умов для участі товаровиробників, у тому числі сільськогосподарських споживчих кооперативів, в конкурсах на поставку продукції для муніципальних і державних потреб;

- сприяння розвитку зв'язків виробників сільськогосподарської продукції та харчових продуктів з торговими мережами.

Інструментами реалізації цих заходів є: субсидування частини вартості сільськогосподарських машин та технологічного обладнання для харчової промисловості; надання податкових пільг підприємствам, які здійснюють технічне переозброєння і модернізацію виробництва продуктів харчування; прийняття органами виконавчої влади всіх рівнів зобов'язань по створенню інфраструктури території, що забезпечує залучення інвестицій; надання субсидій на компенсацію частини витрат на виробництво і реалізацію сільськогосподарської продукції та продуктів харчування з урахуванням умов реалізації інвестиційного проекту та періоду його окупності; розробка механізму, що передбачає участь сільськогосподарських споживчих кооперативів у конкурсах на поставку продуктів харчування та надання послуг для муніципальних і державних потреб; формування механізму державної підтримки, стимулюючого підприємства харчової та переробної промисловості до збільшення обсягів закупівлі сільськогосподарської сировини у громадян, які ведуть особисте підсобне господарство; розвиток мережі сільськогосподарських роздрібних ринків і сільськогосподарських кооперативних ринків; надання торговельних місць на роздрібних ринках для торгівлі продукцією громадянам, які ведуть особисте підсобне господарство, на пільгових умовах.

Другий захід – це стабілізація і регулювання цін на найважливіші продукти харчування. Заходами цього напрямку є розвиток здорової

конкуренції на продовольчому ринку як основи стабілізації цін та створення умов щодо реалізації на території краю сільськогосподарської та харчової продукції за цінами товаровиробника. Заходи передбачають: проведення нарад спільно з бізнес-спільнотою (підприємствами, що виробляють сільськогосподарську продукцію та продукти харчування, торговими мережами) щодо встановлення оптових цін виробниками і роздрібних цін організаціями торгівлі на найважливіші продукти харчування; сприяння укладенню угод між виробниками сільськогосподарських і продовольчих товарів та організаціями, що здійснюють торгівлю продовольчими товарами, про граничні роздрібні ціни на найважливіші види продовольчих товарів; здійснення моніторингу оптових і роздрібних цін на найважливіші продукти харчування.

Третій захід – це антимонопольний контроль на продовольчих ринках краю. Метою цього заходу є:

- попередження і припинення монополістичної діяльності на продовольчих ринках і ринках сільськогосподарської продукції;

- попередження і припинення недобросовісної конкуренції на продовольчих ринках і ринках сільськогосподарської продукції.

Необхідно виявити господарючі суб'єкти, що займають домінуюче становище на ринку сільськогосподарської сировини і продовольства, забезпечити антимонопольний контроль їхніх дій. Також здійснити державний контроль економічної концентрації на продовольчих ринках і ринках сільськогосподарської продукції. Своєчасною повинна бути актуалізація регіонального реєстру господарюючих суб'єктів, що мають частку на ринку певного товару в розмірі більше 35%. Виявити і припинити угоди, узгоджені дії суб'єктів господарювання, що обмежують конкуренцію на ринку сільськогосподарської сировини і продовольства.

Четвертий захід – розробка та прийняття закону «Про внутрішню торгівлю». Головною метою закону є створення засад державного регулювання торговельної діяльності, зокрема, розподіл повноважень за рівнями влади, визначення основ державної політики у сфері торговельної діяльності. У цьому законі мають бути чітко прописані економічні взаємини сільгосптоваровиробників з торговими мережами, в т. ч. обмеження торгової націнки 10% до ціни виробника незалежно від числа посередників у торговельних ланцюгах на соціально значущі продукти харчування.

П'ятий напрям – це створення умов для розвитку інфраструктури продовольчого ринку. Нерозвиненість ринкової інфраструктури негативно відбивається на темпах формування та розвитку регіонального продовольчого ринку, на рівні розвитку міжрегіональних продовольчих зв'язків. Інфраструктура повинна бути адекватна організації основного виробництва,

відповідати рівню розвитку продуктивних сил і виробничих відносин, досягнутих в даний момент часу в галузях основного виробництва.

Висновки. Таким чином, ефективність і узгодженість функціонування всіх п'яти блоків в кінцевому рахунку і визначає ефективність та дієвість механізму в цілому. Формування організаційно-економічного механізму регулювання продовольчого ринку базується на розробці пріоритетних напрямів і знаходженні оптимального поєднання інструментів державного регулювання та ринкового саморегулювання.

Для формування і розвитку продовольчого ринку необхідні не тільки регулюючі ринкові механізми, а й добре продумані організаційні заходи. В цілому організаційний механізм регулювання та управління продовольчим ринком повинен бути спрямований на: активізацію спільної діяльності сільських товаровиробників та організацій інфраструктури ринку; проведення єдиної державної політики щодо запобігання внутрішнім і зовнішнім загрозам у продовольчому забезпеченні населення; розробку та реалізацію цільових програм; економічно обґрунтоване управління державними продовольчими резервами; організацію моніторингу та прогнозної

оцінки забезпечення населення продуктами харчування.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Березін О.В. Продовольчий ринок України: теоретико-методологічні засади формування і розвитку : [монографія] / О.В. Березін. – К. : Центр навчальної літератури, 2008. – 184 с.
2. Бондаренко В.М. Державне регулювання як умова ефективного використання ресурсного потенціалу регіону / В.М. Бондаренко, Л.М. Бондаренко // Економіка ринкових відносин. – 2013. – № 11. – С. 109–116.
3. Білорус О.Г. Глобальна продовольча безпека / О.Г. Білорус [та ін.]. – К. : ІАЕ, 2009. – 486 с.
4. Зеленська О.О. Система продовольчої безпеки: сутність та ієрархічні рівні / О.О. Зеленська // Вісник ЖДТУ. – 2012. – № 1(59). – С. 108–112.
5. Проскура В.Ф. Модель та методика моніторингу ресурсного забезпечення економічної безпеки регіону / В.Ф. Проскура // Вісник НТУ «ХПІ». Серія «Нові рішення у сучасних технологіях». – Харків : НТУ «ХПІ», 2014. – С. 90–96.
6. Страшинська Л.В. Стратегія розвитку продовольчого ринку в Україні : [монографія] / Л.В. Страшинська ; під ред. акад. НАН України Б.М. Данилишина. – К. : Профі, 2008. – 532 с.
7. Юрків Н.Я. Тенденції розвитку реального сектору економіки України в контексті зміцнення його економічної безпеки / Н.Я. Юрків // Економіка АПК. – 2012. – № 10. – С. 18–25.